

1984 - Folksägner från Torsång

Återgivna och kommenterade av Claes Ahlund

1

Förr i väla händ ä många saker. Då kunna döm se trolla söm for te Blåkulla påskafton, öm döm geck öpp i körktoerne. Men döm måtta håll sej i ring unde klocka för anners har trölla å mä döm. En had röckskörte utanför å hä följd mä. Hä va myttjy folk, söm va å såg trölla. Mi morbror skulla gå dit, han å, men an köm då allri fram, för jussöm an va ve Gärsens, feck an se en stöck, en rekti timmerstöck, söm köm mor en på väjin. Han tola inte gå länger, utan väde öm å sprang hem. Å se här ä då sån rekti sanning fön an har tala öm ä själv.

Når en såg nån, söm en va känd mä bland trölla, feck en allri tala öm ä, för då händ ä en olycka. Ä va e, söm såg si fästmö bland trölla, å hä sa an åtane på en dans, men han mista allt håre han, för hä har ja själv sitt.

2

I fäboan händ ä å myttjy sake, läll. Vi had en fäboa tesammans mä Vins å i den fäboan va ä e pöjk, söm köm bort. Döm leta å leta ätter an jennöm hela skogan i flera dager, men döm kunna int hittan. Då måtta döm ge sä å te Tuna körka å där had döm myttjy könster fö sä mä klockune, å så klämta döm. Å når döm köm tebaks te fäboan, så mött döm pöjtjen där, å han had då int lidi nån nö. Å når döm frågten, var an vuri hela tin, så sa an: "Jo, ja ha vuri när mormor å hon had så myttjy go mat på bole, men så skull ja läs bordbön å då vart ä barä örme å grodur å alltihop." Sen fråga döm mormora hanses men int had an vuri dänne int, hä kan en väl förstå. Hä va allt ett bergrå, söm trölla bort en.

3

Ja, bergråna kunna ställ te myttjy döm. Döm trölla bort e ko för oss en gång. Hä va ja då mä på själv, så nog ä då hä sanning. Vi skulla ut på täkta ätte kona en kväll, men så rässöm ä va, så va e börta. Öm ä vuri i skogen, had ä föll inte vuri så konstut, men mitt uta på täkta! Men vi förstog att ä va nå trölltyg mä, så vi geck hem å rita ett körs på döra å ett på glydjen å sen geck vi tebakas. Å då geck koa å beta på åkern.

4

En tytjö att en inte skä tro på tröll å sånt, men ä hände så myttjy konstut iblan så en vet int va en skä tro. Int har ä hänt mäj så myttjy, men en gång tyckt ja ä va bra konstut. Ja had vuri uta i skogen i huggi å når ja skull gå hem feck ja si femtan kor, söm geck på bet å en kalv, söm dia mor si. Hä kunna int va nå kor från byn för döm känd ja allihop å korna från Berg kunna int köm till e här skogen. Å den da söm i da ä vet ja int va ä va för kor.

5

Å tömte ha ä då funnis i sockna på många gåle. Lars Pers dännä oppå backan, han vart då rik, han, för tömtane drog så myttjy te gåln. Ä va en gubbe från Vika, söm låg på hanses stallskulla e natt. Å han vakna så där ve älva, tölv tage, å då feck an se en liten en, söm va grå å had en rö rössa å han sprang ut å in å släpa mä så myttjy hö an kund bära. Å int va döm rika på den gåln före Lars Pers å int ä då hanses sön, söm bor där nu, annat än fatti, så hä va då tömtane, söm hjälpte Lars Pers.

6

Hänne i Svegån händ ä föll nå konstut å. Dotra va på väg te körka en sönda å då mötto en fin vangen mä fina kärer i. Dom stana å frågtna, öm ä had ringt samman än. Å så sa o, att ä int had gjort hä, å då körd döm vidare å åkte in på Svegån. Å ho vänd öm å följd ätter å når o köm hem, var o svag å ho blev allri lik sä igen. Å hä ä då sån sanning, för ä va hennases bror, söm tala öm ä för mäg.

7

Ja ä känd mä e gubbe, söm ha vuri mä på myttjy konstut. En gång va ä en dagkar uta på Långlande, söm va uta på sjön mä en kamrat å stal ve, men båtn sjönk för döm uta på viken å döm måtta rop nörop. En där gubben å en pöjk ga sä ut i en båt för å rädda döm. Men når döm kömme fram sa gubben: "Hur i all väla feck alla döm här rum i båtn?" - "Ä

va föll int mer än två vet ja" sa pöjtjen. "Här ä ju vattne fullt å fölk" s gubben, å han kunna int göra nå, utan pöjtjen måtta dra öpp båda två. Men varnt ä könstut, nästa da had all ve flyti tebaks te Finnäsudden där dom täjin, fast ä int blåsi en smulu.

8a

En gång va en där gubben å hanses sönsön uta på väjin i e skrinda. Å rässöm ä är börje gubben å hälsa å tala söm öm an had sitt fler skrindur. Pöjtjen sög inge han utan an frågten "Sitte ni å tale för ej själv?" - "Sir du int karane" sa gubben å fortsatte å tala å prata. Pljtjen satt där å flissa å mara, han. Sen bjö gubben hajö på döm men just då vilta skrinda öpp å ner. Å se hä sa då pöjtjen själv, att ä va för an int kunde tiga.

8b

En gång vart ä två barn döa fö far å mor. En pöjk dödde först å sen e flicka. Å når ho vart dö så sa en granne åt far: "Hä vissi ja föll att ho skulla snart kom ättär." - "Hur kunna du vet hä?" sa far. "Skull ja int vet hä någ ja såg liktåge komma ut ur frin eran," sa an. Mer geck ä int å få ur an men nog va ä föll könstut, läll.

9

Ä va en käring ve Gärsens, söm va så vällut girin, så ho samla på småslantar å döm gömd ho uta i boa. Så dödde ho, men ä vart inga ro på gåln för var natt hörd döm, hur ä va nån, söm geck å knacka å kanna dänna i boa å döm förstog att ä va gumma. Te slut måtta döm bryt öpp gölve å då hitta döm e kappa, söm va full å köppeslantar. Men tänk, att ätter döm had täji bort kappa hördes allri mer de där knackningarna så nog va föll hä könstut.

10

Ä va e gumma, söm låg for döm å prästen va när na. Prästen va girin, han, å villa ha nå å gumma. Så sa an: "En där bägern där skull ä va rolit å ha söm minne å Anna-Stina." - "Ja men allt mitt ä redan borttestamentera," sa gumma, för o visste hur prästen va. "Men en där stora tuppen på gåln, han ä föll int borttestamentera" sa prästen. "Nä hä ä an int," sa gumma, "å öm pastorn ä go te tan, så ska an fån." Prästen vart gla, han, å geck ut på gåln å börja spring ätter tuppen. Men då gumma såg att an feck fatt på en vart o förskräckt å kröp ner ur sänjen å öppna fönstre å skret: "hä hi tuppen, ja tror ja kravle mä öpp en gång te!"

11

Kallebärg på Stora Ornäs, hä va en, som kunna sköja mä fölk, å ä va då rent för spötjut så an gjord mä prosten Erlandsson en gång. Han bjö hem prosten å prostinna. Ho hett Henrika ho å hä va e sköju gumma. När dömkom had an lagt fram e bok på bole å så had an lagt i märke, där an villa boka skull gå öpp. Prosten geck fram, han, å tog boka å titta i na. Å så roptan så där långsamt å högtidlit som an brukte: "Henrika, köm hit skä du få se." Henrika köm, ho, å så lästan för na: "Ä drar i sathörne sa käringa stog i körkdörn." Ja döm tyckt ä va besynneli unli föstås å så läst prosten vidare. Men öm e stun ropt an på frua igen, å når o köm dit läst an "Allti skä oskuld sitta emilla," sa fan satt mellan två präster." Kallebärg stog å flissa, han, men inte förstog döm att an sköja mä döm int.

Dessa folksägner är hämtade från Dialekt- och Folkminnesarkivet i Uppsala. De samlades in och nedtecknades i Torsång 1919 av Ruth Kjersén. Som läsarn snart märker har nedtecknaren inte följt svensk rättstavningsnorm. syftet med detta har naturligtvis varit att utöver själva berättelserna bevara också sagesmännens dialekt åt eftervärlden. I det följande kommer jag att ge en kortfattad beskrivning av den svenska folksägengenren, och jag följer här nära motsvarande avsnitt i Bengt af Klintbergs bok Svenska folksägner. Siffrorna inom parentes hänvisar till de numrerade Torsångssägnera ovan.

Vad är en folksägen?

Man försökte tidigt dra upp gränsen mellan folksaga och folksägen. De tyska språkforskarna och sagoinsamlarna bröderna Grimm definierade i början av 1800-talet sagan som mera poetisk, sägnen som mera historisk. Genom undvikandet av en absolut definition antydde de att någon skarp gräns mellan genrerne inte finns. Trots det kan

man peka på en rad olikheter mellan saga och sägen: Sagan berättas som underhållning, utan anspråk på att bli trodd. Den utspelas i en oftast exotisk sagovärld, och i centrum för intresset står alltid en hjälte. Sägna å andra sidan berättas i regel med anspråk på att bli trodd. Den tilldrar sig i berättarens och åhörarens egen värld. Den är kortare än sagan, vanligen består den av en enda episod. Liksom sagan innehåller sägna övernaturliga inslag, men medan dessa tas som något självklart i sagan, så väcker de reaktioner i sägna, och är ofta det som överhuvud taget motiverar att den berättas. Folksägna kan efter sitt innehåll delas in i grupperna ödessägner, sägner om naturväsen och om dödsväsen, djävulssägner, sägner om trolldom och historiska sägner.

Ödessägner

Sägentypen har som sin förutsättning ödestron, tron att allt i livet är förutbestämt. Hit hör de sägner som anknyter till seden att varsel av framtiden vid vissa nätter t ex midsommarnatten. I sägna berättas om hur de nattliga synerna sedan infrias: flickan blir gift med mannen hon sett, mannen som blivit vittne till sitt eget liktåg dör kort efteråt. En typisk ödessägen är nr 8b.

Sägner om naturväsen (1, 2, 3, 5)

En betydligt större grupp utgörs av alla de sägner som handlar om olika övernaturliga väsen. Det kan gälla skogsrået, sjörået eller bergsrået, näcken (som i norra Sverige kallas Forskarlen eller Strömkarlen), tomtar, jättar, troll, vättar, vittror, älvor m.m. En intressant grupp berättar om olika slags spökdjur. Hit hör t ex kyrkogrimen, ett djur som blivit levande begravt eller inmurat när kyrkan skulle byggas, och som har till uppgift att skrämja bort fridstörare.

Sägner om dödsväsen (9)

Denna grupp av sägner handlar om de avlidna människor som ej kan vila i frid, som är osaliga, och ger sig tillkänna för de efterlevande. Den mest välkända typen är spöket. Gengångaren är en död som visar sig för sina anhöriga av en speciell anledning. Ofta rör det sig om en tilldragelse under hans livstid som är oavslutad eller ouppklarad. Gasten är ett nattligt skräckväsen som det är farligt att möte i mörkret, eftersom han kan göra en sjuk, gastkramad. Utbölingen eller utkastingen är ett mördat, odöpt barn, som vill få komma i vigd jord eller ber om att få ett namn.

Djävulssägner

Djävulen, den onde, hin håle, skam, pocker, Horn-Per, eller vad han nu kallas förekommer naturligt nog ofta i sägna. Hans uppgift har till stor del varit att avskräcka folket från sådana synder som kyrkan ville bekämpa, t ex dans, kortspel och dryckenskap.

Sägner om trolldom (7, 8a)

En mycket stor grupp av sägner handlar om trollkunniga människor. Det rör sig om s kloka, de människor som fungerade som läkare i allmogesamhället, vidare om trollkunniga jägare, spelmän, smeder m fl, samt om människor som etniskt eller socialt stod utanför samhället, t ex finnar, lappar och tattare. En särskild kategori är häxsägna, som framför allt handlar om Blåkullafärder och mjölkmagi.

Historiska sägner (11)

De historiska sägna saknar naturligt nog historiskt värde. Många av dem anknyter till historiska händelser som digerdöden och till minnen av vissa kungar och krig, men dessa inslag vävs samman med material som är äldre än den historiska händelsen eller saknar anknytning till den. En underavdelning av de "historiska" sägna handlar om rövare, tjuvar och andra brottslingar, och en annan har som sitt ämne bygdeoriginal och andra märkvärdiga människor.

Sägna nr 4, 6 och i viss mån 7 och 8a hör till en grupp som benämns memorat. I dessa sägner är tolkningen av det övernaturliga ofullbordad. Man har fått en känsla av

att allt inte är normalt, men man har ingen förklaring till hands (mest typisk är nr 4). Nr 10 är ingen typisk prästsägen. I folktron och sägnerna är prästen en person med övernaturliga kunskaper, som har makt att fördriva djävulen, läsa ned gengångare i graven etc. Bruket att framställa prästen som snål och girig hör närmast hemma i anekdoter och skämtdiktning.

För den som är intresserad av att läsa mer om folksägner rekommenderas den redan nämnda Svenska folksägner av Bengt af Klintberg, som utöver redogörande kapitel innehåller 300 sägner.

Torsånga Hembygdsförening

Verksamhetsberättelse för år 1983

Styrelsen har bestått av: Thorild Ahlund, ordförande och kassör, Per Andersson, vice ordförande, Tore Nilsson, sekreterare, Tage Pettersson, intendent, Ruth Andersson, stugvärdinna, Lars Sundberg och Pär Nilsson, Suppleanter: Märta Jernberg, Sven Lindkvist, stugfogde och Bengt Pettersson.

Föreningens medlemsantal uppgår till nästan 800. Styrelsen var under året samlad till 13 sammanträden samt ett antal arbetsdagar vid Hembygdsgården. Som årstryck 1983 lät föreningen trycka en minnesskrift om Logen Barbro's 100-åriga verksamhet. Inför senaste årsskiftet utgavs en almanacka 1984 med bildreproduktioner av gamla Torsångsbilder, vilken trycktes i ung. 800 exemplar.

En Hantverksdag samt tre sommarkvällar med musikalisk underhållning rönt stor tillslutning. Valborgsmässofirande, friluftsgudstjänst i Viken samt Midsommarfirande hölls i traditionella former.

Dräktkommittén har nu avslutat sitt arbete i och med att manlig och kvinnlig sockendräkt finns. Många har skaffat eller håller på att framställa sin egen dräkt. Filmkommittén lägger i dagarna sista handen vid ljudsättning och slutredigering av den nya Torsångsfilmerna som beräknas ha sin premiär om någon månad. En bussutflykt genomfördes till Värmland. Vid konungens Eriksgata representerades Torsång genom sockenfanan och körsångarnas medverkan i uppvaktningen på Rommehed.

Som gåvor till föreningen har från Karin och Bengt Larsson överlämnats taktegel, från Tore Lindström Stadgar och instruktion för Torsångs frivilliga brandkår, från Gunnar Back en knuten duk i rosefelé, från syskonen Pettersson i Uvberget vävredskap och gamla böcker, från Rolf Granberg en predikstol och altarring från metodistkapellet i Sunnanö samt från Ester Hellander i Viken en nästan ny Tunadräkt samt 100:- till inköp av schal.

Utdrag ur revisionsberättelsen:

Inkomster

Medlemsavgifter	6.257:20
Kommunalt anslag	2.000:--
Behålln. från fester	16.279:75
Återbäring av försäkr.	332:--
Försålda varor	6.807:--
Bankränta	1.749:03
	33.424:98

Utgifter

Hembygdsgård och samlingar	26.776:10
Trycksaker och porto	5.331:--
Årsavgifter	599:80
Diverse utgifter	11.611:50

44.318:40

Utgående Saldo:	Bank	23.089:97
	Postgiro	3.064:45
	Kontant	2.919:65

Torsång den 25 mars 1984
Styrelsen

Bilddokumentation

Under året har arbete pågått med montering, reproduktioner och överföring till dia-bilder av gamla fotografier med motiv från Torsång. Hembygdsföreningen ser som en av sina uppgifter att samla och bevara bilder från samtiden och äldre tid.

Uppmaning

Du som har äldre fotografier som kan vara av intresse för våra samlingar, kontakta Tage Pettersson, Tronsjö! Om Du inte vill skänka föreningen fotografiet, bekostar vi gärna kopiering, om motivet är intressant.

[Till huvudsidan](#)
